

Дејан ЃОРЃИЕВСКИ

КУЛТОТ НА СВЕТИ ХРИСТОФОР ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Св. Христофор е светител кој никогаш не влегол во кругот на најчесто претставуваните светители во византиската екумена, иако неговиот култ бил воспоставен доста рано. Неговото најрано споменување е она од црквата во Халкедон, изградена од епископот Еулалиј во 450 и осветена на 22 септември 452 год¹. Сепак, најстарите запишани податоци за неговото житие потекнуваат од подоцнежниот период - латинските житија се од околу VIII век (*BHL*, 1764 - 66), а грчките од XI век (*BHG*, 308w - 311k). Според записите, тој се викал Репревос (лат. *Rebrebus*), потекнувал од родот на Мармаритите, кои биле северноафриканско племе на човекојадци и имале кучешки глави (*synocephalus*). Бил заробен од страна на римските војски, веројатно во историско потврдениите кампањи на Диоклецијан против африканските племиња во 301/302 год., и бил одведен во воен логор во или околу Антиохија, во Сирија². Бил регрутиран да служи во одредот *numerus Marmaritarum*, каде што бил покрстен и го добил името Христофор (Христоносец). Пасиите зборуваат за неколку настани што биле клучни за создавањето на неговиот култ: имајќи визија на ангел, тој добил човечки лик и говор, а неговото оружје, стапот, расцветал пред војниците, кои требало да го мачат. Тој ги покрстил своите пријатели од одредот, како и проститутките што биле пратени да го заведат и ги уништил паганските скулптури во гарнизонот. Поради тоа бил мачен по на-

редба на императорот и излечен од ангелите, но најпосле му била отсечена и главата. Неговите чуда продолжиле и по смртта: телото му било погребано покрај една река и тоа ја спречило да го поплави градот. Поради тоа, Петар - епископот Аталијски, ги откупил моштите и ги закопал во својот град³. Неговите реликвији биле прогласени за чудотворни и постепено почнал да се шири неговиот култ меѓу верниците на Исток.

Навидум стереотипни, неговите житија сепак даваат некои историски податоци со кои можеме поблиску да ја определиме личноста на св. Христофор. Еден од тие податоци е споменувањето на “одредот на Мармаритите” и улогата на Петар - епископот Александриски во покрстувањето на затворениците, што дава тесна хронолошка рамка за заробувањето на Св. Христофор во 301/302 год⁴, и со тоа ги исклучува тврдењата дека тој бил погубен во 295 год⁵. И неговото потекло како човекојадец од племето на кинокефалите не треба да се сфати буквално, затоа што најстарите житија веројатно сакале да го опишат како човек што дошол од непознатите земји од периферијата на Римското царство, каде што владееле чудни обичаи, непознати за цивилизиранот свет. Во нивните приказни, човекојадците кои навистина постоеле, биле прикажувани како што биле доживувани - животински во својот изглед и однесување. Проблематична е и годината на неговото декапитирање - имено, според најстарите грчки житија (*BHG* 310),

¹ H. Grégoire, *Inscriptions historiques byzantines, VI. St. Christophe et la cubriculaire Euphemie*, Byzantion 4, 1927 - 28, 461 - 465.

² D. Woods, *St. Christopher, Bishop Peter of Attalia, and the Cohors Marmaritarum: A Fresh Examination*, *Vigiliae Christianae* 48, 1994, 170 - 186.

³ G. Haile, *The Martyrdom of St. Peter Archbishop of Alexandria*, *Analecta Bollandiana* 98, 1980, 85-92.

⁴ D. Woods, *op. cit.*, 180 - 186.

⁵ Ј. Поповиќ, *Житија светиих за мај*, Београд 1974, 219.

Сл. 1. Св. Хрисѳофор и св. Ѓорѓи (V-VI век)
Fig. 1. St. Christopher and St. George, 5th-6th century

Христофор бил погубен во четвртата година на владеењето на императорот Дециј (249 - 251 год.). Бидејќи е укажано дека тој бил заробен во 301/302 год.⁶, треба да се побара друг император што би можел да го нареди убиството. Најверојатно станува збор за Максиминус, со-владетелот на Галериј Максимијанус, кој владеел со тие предели во почетокот на IV век. Мешањето на имињата се објаснува со тоа што првобитното име на овој император било Даза⁷, што е доволно близу до податокот од грчкото житие. Бидејќи тој стапил на престолот во 305 год., погубувањето на св. Христофор најверојатно се случило во 308/309 год., кога овој владетел ја посетил Антиохија. Од друга страна, прашањето за оригиналното име на овој светител останува отворено, бидејќи и грчките и латинските текстови го посочуваат името *Ῥεβρεβος*, односно *Rebregbus*, што веројатно потекнува од неправилно транскрибирање на латинскиот збор *Reprobus*, што значи "чуден, страшен".

Во Источната Црква, како резултат од различните податоци наведени во хагиографиите на св. Христофор, неговите претстави се јавуваат во четири варијанти: најчеста е неговата претстава како обичен маченик, но се јавува и како кинокефалос, како војник или пак со Христос на рамото. Интересно е што

⁶ D. Woods, op. cit., 180 - 186.

сите четири типа можеме да ги најдеме на територијата на Р. Македонија.

Веројатно најстарата претстава на св. Христофор, и тоа како кинокефалос⁸ се наоѓа на познатите винички теракоти, кои потекнуваат од крајот на V и почетокот на VI век (сл. 1)⁹. Тука, на 5 цели плочи и на 18 фрагменти се прикажани фигурите на св. Христофор и св. Ѓорѓи, во стоечки, фронтални ставови¹⁰. Св. Христофор држи крст со едната рака, додека во другата има копје, со кое прободува змија со човечка глава. И двајцата светители се облечени во куса туника и се поставени симетрично, со тоа што св. Ѓорѓи не држи крст, туку го придржува штитот со едната рака. Покрај нивните ликови

се чита XPOFORUS¹¹, односно GEORGIUS, а по долниот и горниот раб на плочата се чита DNS (DOMINUS) DS (DEUS) UIRTUTUM EXAUDI NOS (Господи, Боже на силите, услиши ја молитвата наша), што упатува на осмиот стих на 83. псалм, во кој се пее за копнежот по светилиште. Фактот што и двајцата светители тука се претставени триумфално, како

⁷ C.S. Mackay, *Lactantius and the Succession to Diocletian*, *Classical Philology* 94 (1999), 198-209

⁸ За претставите на св. Христофор со кучешка глава, c.f., Z. Ameisenova, *Animal Headed Gods, Evangelists, Saints and Righteous Men*, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* XII (London 1949), 42 - 45; W. Loeschcke, *S. Christophorus Canineus*, in: *Edwin Reslob zum 70. Geburtstag: Eine Festgabe*, Berlin 1955, 33-82; H. Michaelis, *Zur Christophorus - Forschung*, *Akten des XI Intern. Byzant. Kongress, München 1960*, 370 - 375; L. Kretzenbacher, *Kynocephale Dämonen in sudosteuropäischen Volksdichtung*, München 1968.

⁹ За виничките теракоти постои обемна литература, c.f., E. Димитрова, *Керамичкиџе релјефи од Виничкојџо Кале*, Скопје 1993. (со постарата литература); за можноста за нивно датирање во IX век, c.f., Д. Здравковски, *Датџирање на керамичкиџе икони од Виниџа Македонска*, in: *Сџварохристџијанскајџа археолоџија во Македонија - џрилози од научен собир*, Скопје 2003, 239 - 254.

¹⁰ E. Димитрова, op. cit., 161 - 187, сл. 25 - 26.

¹¹ Ова претставува интересен преплет од латинско-то и грчкото име на светителот, c.f., Ch. Walter, *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Bodmin 2003, 215, за натписите на керамичките релјефи, c.f., Меловски X., *Керамичкиџе икони од Виничкојџо Кале*, *Жива Антика* 9, Скопје 1991, 179 - 197.

Сл. 2. Сѣпаро Нагоричино, Св. Христофор, 1317
Fig. 2. Staro Nagorichino, St. Christopher, 1317

победници над демонот и војници на христовата вера, упатува на апотропејското значење на култот на св. Христофор. Во него луѓето гледале спасител што ги победувал злите сили и посредник меѓу земниот и небескиот свет, оној што ги заштитувал и застапувал пред Христос.

Виничката теракота заслужува да се издвои и по една друга специфичност, која досега или не е потенцирана или воопшто не е забележана. Станува збор за ликот на св. Ѓорѓи, кој тука е претставен со брада. Знаејќи ги иконографските специфики при прикажувањето на овој светител (млад, голобрад, со густа, кадрава коса)¹², неговата претстава од Виница заслужува да се издвои, затоа што тука, за прв и единствен пат (според сочуваните споменици), тој е прикажан со брада. Сигурно е дека не станува збор за грешка на виничкиот мајстор, затоа што другите теракоти зборуваат за неговата висока теолошка ерудиција, па единствено можеме да кажеме дека ова оди во прилог на тврдењата дека теракотата е изра-

¹² За најстарите претстави на св. Ѓорѓи, с.ф., Н. Delehaie, *Les legendes grecques des saints militaires*, Paris 1909, 45 - 76; М. Марковиќ, *О иконографији свейих райника у источнохристијанској уметности и о представама ових свейихиља у Дечанима*, in: *Зидно сликарство манастира Дечана*, Београд 1995, 578 - 579; Ch. Walter, op. cit., 123 - 125.

ботена во период кога се уште не е канонизиран ликот на светителот, односно пред IX век.

Претставите на св. Христофор како војник се релативно ретки во византиската уметност, иако во неговите житија секогаш се наведува неговата војничка професија. Најстарите претстави се оние од Кападокија, во Хермиџа во Соганли (X - XI век)¹³, Киличлар Килисе, Гореме бр. 33 (XI век)¹⁴ и Иркала (XI век)¹⁵. Од крајот на XII век е сочувана неговата војничка фигура насликана од курбиновскиот мајстор во Св. Врачи во Костур¹⁶, додека од XIII век е сочувана неговата претстава во Богородичната црква во Мутула, на Кипар (1280)¹⁷, каде што е качен на коњ. Во Св. Ѓорѓи во Старо Нагоричино (1315 - 1317)¹⁸, чиј ктитор е српскиот крал Милутин, тој е насликан заедно со другите свети војници на северниот ѕид, помеѓу св. Александар и св. Меркуриј¹⁹ (сл. 2). Тука има долга кадрава коса, со плетеници што му паѓаат на рамената, во левата рака држи голем штит, додека во десната има копје. Носи панцир покриен со долга, црвена наметка. Оваа фреска на св. Христофор е всушност единствената во Р. Македонија на која е насликан како војник. Неговата функција во оваа црква е иста како и на другите свети војници насликани на јужниот и на северниот ѕид во наосот. Бидејќи црквата е посветена на еден од нив - св. Ѓорѓи, а нејзината обнова е поврзана со победата на одредот на кралот Милутин во битка против Турците²⁰, преку сликањето на светите војници во голем број, дадена е почит кон нивната улога на учесници и помагачи²¹ во воените походи на ктиторот. Само во првата зона ги наоѓаме војничките фигури на св. Прокопиј, св. Никита, св. Андроник, св. Сава Стратилат, св. Димитрија Апокавхос и

¹³ C. Jolivet - Lévy, *Eglises byzantines de Cappadoce. Le programme iconographique de l' abside et de ses abords*, Paris 1991, 13.

¹⁴ Ibid, 143, 146.

¹⁵ M. Restle, *Die byzantinische Wandmalerei in Kleinasien, III*, Recklinghausen 1967, Taf. 484.

¹⁶ Σ. Πελεκανίδης, *Καστορία Ι. Βυζαντινά τοιχογραφία. Πίνακες*, Thessalonike 1953, pl. 23 a.

¹⁷ A. Stylianou - J.A. Stylianou, *The Painted Churches of Cyprus*, Stourbridge 1964, 117 - 118.

¹⁸ Б. Тодиќ, *Сѣпаро Нагоричино*, Београд 1993.

¹⁹ Ibid, 124, f. n. 211.

²⁰ В. Ј. Ѓуриќ, *Три доѓања у српској држави XIV века и нивов одјек у сликарству*, ЗЛУ 4 (1968), 68 - 76.

²¹ Ch. Walter, op. cit., 133 - 134.

Сл. 3. Лесново, нархата, Св. Христифор, 1349
Fig.3. Lesnovo, narthex St.Christopher, 1349

св. Нестор на јужниот ѕид, св. Теодор Тирон на преминот во припратата, св. Артемиј, св. Александар, св. Христофор, св. Меркуриј, св. Мина Египетски и св. Евстатиј Плакида на северниот ѕид. Кон групата на светите војни од истата зона треба да ги наброиме и св. Петозарници на јужниот ѕид, св. Јаков Персиски на западниот ѕид на наосот и св. Арета на преминот од припратата во наосот, кои иако не се облечени во војничка облека, се вбројуваат во оваа светителска категорија²². Светите војни се насликани и во другите зони - св. Сергеј и Вакх се во втората, а св. Флор и Лавр (како маченици) во третата зона на западната страна на јужниот столбец, додека св. Трофим (како маченик) е насликан во претпоследната зона на северната страна од северниот столбец. Петте претстави на патронот, пак, кој и самиот е свет војин, имаат поинаква функција од другите светители во првата зона. Бидејќи не можеме да речеме дека пред сликањето на црквата во Нагоричино култот на св. Христофор како војник бил развиен на овие простори, неговото сместување во светата војска веро-

²² Д. Ѓорѓиевски, *За иррејскавниите на свештениите војни во црквата Св. Ѓорѓи во Сџаро Нагоричино*, Patrimonium.mk. бр.1 - 2, Скопје 2007, 79 - 100.

јатно се должи на иновативноста на сликарите на нагоричките фрески - сликарското ателје на Михаил Астрапа. Како добри познавачи на хагиографиите и теолошките учења, тие самите ќе воспостават многу новини во декорирањето на византиските храмови и со право се сметаат за едни од најдобрите зографи во византиската уметност²³.

За претставите на св. Христофор со детето Христос на рамото, во науката е доста пишувано²⁴. Акцентот, пред се, е ставен на потеклото на ваквата иконографија на светителот, затоа што во романичкото ѕидно сликарство ваквите претстави се најчести и сите

Сл. 4. Конче, Св. Христифор, 1366 - 1371
Fig.4. Konche, St.Christopher, 1366-1371

²³ П. Миљковиќ - Пепек, *Делото на зографиите Михаило и Еуџиниј*, Скопје 1967.

²⁴ И.М. Ѓорѓевиќ, *Свети Христофор у српском ѕидном сликарству средњега века*, Зограф 11 (1980), 63 - 66 (со преостанатата литература); С. Габелиќ, *Манастир Лесново*, Београд 1998, 204 - 205; eadem, *St. Christopher in Byzantine Art*, Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, Abstracts of Communications, London 2006, 279 - 280.

Сл. 5. Полошко, Св. Христѿофор,
осма - деветиѿа деценија на XIV век
Fig. 5. Poloshko, St. Christopher,
eight-night decade 14th century

се настанати според легендата во која Христофор, работејќи како сплавар, го пренел детето Христос преку реката. На овие претстави св. Христофор често е насликан со брада, потенцирана е неговата циновска природа и секогаш се слика со расцветаниот стап, како ја гази реката заедно со Христос²⁵ (Сл. 10). Оваа легенда е запишана од Јакобус де Ворагине во средината на XIII век²⁶, па постојат и мислења дека претставите на св. Христофор со Христос во православниот свет се настанати под влијание на западните примери²⁷. Но истражувачите се согласуваат дека култот на св. Христофор на запад почнал да се шири првин преку оние територии што биле под силно византиско влијание и дека е многу веројатно дека легендата што ја запишал Јакобус де Ворагине во XIII век постоела и порано²⁸. Всушност, при-

²⁵ M. Chatzidakis, *Recherches sur le peintre Theophane le Cretois*, *Dumbarton Oaks Papers* 23 - 24 (1969 - 1970), 333.

²⁶ J. de Voragine, *Die Legenda aurea*, Heidelberg 1975, 498 - 503.

²⁷ M. Chatzidakis, *op. cit.*, 333

²⁸ И.М. Ђорђевиќ, *op. cit.*, 56.

мерите во византиското сликарство на кои светителот е прикажан со детето Христос, немаат никаква врска со посочената легенда, туку станува збор за едноставен превод на името Христофор (Христоносец), преточен во слика²⁹.

Само неколку вакви фрески од византиското сидно сликарство се сочувани - најстарата е од крајот на XIII век (Науплиа/Акронауплиа во Пелопонез), од XIV се фреските од Полошко, Лесново, Конче и Ано Виано, а од XV е фреската во Св. Ана во Котор³⁰. Како што се гледа, половина од нив се на територијата на Р. Македонија и заслужуваат посебно внимание. Во црквата посветена на св. отец Гаврило Лесновски и архистратигот Михаил, фигурата на св. Христофор со Христос на рамото е насликана во припратата (1349) на јужната страна на северозападниот пиластер³¹ (сл. 3). Прикажан е вообичено, како млад маченик, со долга коса и без брада. Облечен е во темно-црвена хламида и синозелена наметка, украсена со орнаменти од внатрешната страна. Со подигнатата лева рака го држи крстот, симболот на неговото мачеништво, а со десната го придржува малечкиот Христос, кој му седи на

Сл. 6. Св. Никола Болнички, Охрид,
Св. Христѿофор, (1335 - 1336)
Fig. 6. St. Nicholas of Bolnica, Ohrid,
St. Christopher 1335-1336

²⁹ H. Delehaye, *Cinq leçons sur le methode hagiographique*, Bruxelles 1934, 145.

³⁰ S. Gabelić, *St. Christopher in Byzantine Art*, 280.

³¹ Eadem, *Манастир Лесново*, 204 - 205.

Сл. 7. Зрзе, Св. Христофор, (1368/1369)
Fig. 7. Zrze, St. Christopher, 1368-1369

рамото. Христос е свртен кон него, со десната рака го благословува, а во левата држи ротулус.

Се чини дека и сликарите од Конче, во црквата посветена на св. Стефан (1366-1371)³², се угледале на лесновската фреска кога ја насликале фигурата на Христофор со детето Христос на западната страна на југозападниот столбец (сл. 4). Христофор носи темноцрвена хламида и црвена наметка, украсена со бисери по рабовите. Со десната рака го придржува Христос, а со левата покажува кон него. Тој пак, со десната рака благословува, а со левата држи ротулус.

Во црквата св. Ѓорѓи во Полошко (1343-1345), во седумдесетите - осумдесетите години на XIV век (судејќи според стилот на фреските)³³, на јужниот ѕид, веднаш до југозападниот пиластер се досликани ликовите на св. Христофор со Христос (сл. 5), св. Димитрија и св. Нестор. Претставите на Христофор и детето Христос се многу оштетени, но се гледа дека светителот е облечен како маченик, а Христос е седнат на неговото рамо и веројатно благословува. Ликовите им се оштетени.

³² И.М. Ѓорђевиќ, *op. cit.*, 64, сл.2.

³³ *Idem*, *Зидно сликарство во српске власнеле у доба Немањића*, Београд 1994, 149.

Заедничко за трите примери е тоа што преку нив можеме да заклучиме дека иконографскиот тип на Христофор како Христоносец не се јавува под влијание на западната иконографија, ниту пак како резултат на неговото житие запишано во Златната легенда од XIII век. Имено, ако на запад неговиот лик е најчесто со брада, потенцирана е неговата циновска природа и секогаш е претставен како ја гази реката, со Христос на рамото и расцветаниот стап во раката, на македонските фрески немаме ништо од таа иконографија. Во православниот свет тој има долга коса и е без брада³⁴, во рацете држи крст и не се слика водата преку која го пренел малечкиот Христос. Значи, овој тип на Христофор резултирал едноставно како превод на неговото име (Христофорос = оној што го носи Христос, Христоносец) во слика.

Меѓутоа, зографите или нарачателите на овие претстави не се задржале само на претставувањето на овој тип, туку се потрудиле да му најдат и соодветно место во сложената ѕидна декорација во овие цркви. Така, сите три фрески се насликани непосредно или близу до за-

Сл. 8. Богородица Пешијанска, неидентификувани св. војни, (шеесеттите години на XIV век)
Fig. 8. Church of the H. Virgin of Peshtani, unidentified holy warriors, 1360's

³⁴ Веројатно под влијание на западната иконографија е настаната фреската на св. Христофор Христоносец во Богородичната црква на Матка (1497) покрај р. Треска, кај Скопје. Тука тој е насликан во медалјон и има брада (Сл.9).

Сл. 9. Богородичната црква на Мајка, Св. Христофор (1497)
Fig. 9. Church of the H. Virgin, Matka, St. Christopher, 1497

падниот влез на црквите³⁵. Позната е улогата на св. Христофор како заштитник на патниците и намерниците, затоа што бил почитуван како заштитник од ненајдена смрт³⁶. Во средниот век неговиот лик бил поставуван на градските сидини, на мостовите или на влезовите во храмовите³⁷, па можеме да претпоставиме и такво влијание при создавањето на нашите примери. Од друга страна, со самото сликање на детето Христос на неговото рамо, потенцирана е и улогата на светителот како маченик, затоа што врз крвта на мачениците е втемелена христијанската црква³⁸, па со тоа и Христофор - маченик станува столбот што го држи Христос. Неговото сместување близу влезот на црквите се должи и на гестот на детето Христос - имено, тој го благословува светителот, но и секој што го минува прагот и влегува во светиот храм. На тој начин, потенцирана е и неговата апотропејска моќ³⁹ како чувар на влезот и задржувач на злите сили.

³⁵ И.М. Ѓорђевиќ, *op. cit.*, 66.

³⁶ С. Габелиќ, *op. cit.*, 204.

³⁷ Z. Ameisenowa, *op. cit.*, 42 - 45.

³⁸ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, in J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series graeca.*, XCIV, Parisii 1860, col.1252 - 1253, 1332.

³⁹ С. Габелиќ, *op. cit.*, 205.

Најбројни се претставите на свети Христофор како маченик, во цел раст или во медалјон. На нашата територија овој тип на Христофор особено е чест во XIV век: во зоната на медалјоните на северниот ѕид во Св. Никола Болнички во Охрид⁴⁰ (1335 - 1336, сл. 6), во втората зона на источниот ѕид на западниот травеј во Св. Ѓорѓи во Горен Козјак (околу 1340)⁴¹, на источната страна на северниот столбец во нартексот во Богородичината црква во Матејче⁴² (1348 - 1352), во втората зона на источната страна на југозападниот столб во Св. Никола во Псача⁴³ (1365 - 1371), во втората зона на северниот ѕид во Св. Преображение во Зрзе⁴⁴ (1368/1369, сл. 7) и во истата зона на северниот ѕид во Мал св. Климент во Охрид (1378)⁴⁵. Кон овие претходно воочени претстави, можеби треба да ја додадеме и фигурата на непознатиот свет

воин од првата зона на ѕидната декорација во црквата Богородица Пештанска (шеесетите години на XIV век)⁴⁶ на брегот на Охридското Езеро. Тука, до фреската на патронот св. Никола, сместен непосредно до Деизисот, се наоѓа поворка од светите војни, облечени како маченици. Неа ја предводи св. Ѓорѓи, а до него се насликани св. Димитрија, св. Нестор (?), двајца маченици идентификувани како св. Артемиј и св. Никита⁴⁷, двајцата Теодори и уште двајца војни, едниот идентификуван како св. Мина или св. Арета. Проблематична е идентификацијата на св. Артемиј и св. Никита. Имено, од примерите во византиското сликарство, познато е дека нивните ликови треба да се христослики⁴⁸, па со тоа станува-

⁴⁰ Ц. Грозданов, *Охридското ѕидно сликарство од XIV век*, Охрид 1980, 38.

⁴¹ И.М. Ѓорђевиќ, *op. cit.*, 139.

⁴² Е. Димитрова, *Манасијер Матејче*, Скопје 2002, 225.

⁴³ И.М. Ѓорђевиќ, *op. cit.*, 174.

⁴⁴ *Ibid*, 179.

⁴⁵ Ц. Грозданов, *op. cit.*, 153.

⁴⁶ *Ibid*, 147.

⁴⁷ *Ibid*, 147.

⁴⁸ М. Марковиќ, *О иконографији свейих райника у истоочнохристијанској уметносии и о иредсјавама ових свейийшеља у Дечанима*, 622.

ат и идентични еден со друг, односно многу е тешко да се разликуваат ако до нив не постои натпис. Бидејќи на пештанските примери ликовите немаат насликано брада, ниту пак коса како Христос, сигурно е дека ваквата идентификација е погрешна. Всушност, првиот од нив (сл. 8), кој има долга коса со плетенки што му паѓаат на рамената и е голобрад, иконографски е многу поблизок до св. Христофор или св. Александар, отколку до Артемиј. Како што можеме да забележиме, претставите на св. Христофор на македонска територија се многубројни, но уште поважно е дека овој

светител кај нас се јавува во сите четири иконографски типа: како кинокефалос (терако-ните релјефи од Винаца), како војник (Старо Нагоричино), како Христоносец (Лесново, Конче и Полошко) и како маченик. Иако неговите претстави се разновидни и релативно чести, не можеме да речеме дека овој светител бил особено почитуван и дека за него имало развиено некој поголем култ. Варијациите во неговото претставување пред се се должат на инвентивноста на мајсторите, кои во посочените споменици го создале неговиот лик.

Сл. 10. Ханс Балдунг Грин, Св. Христѿофор,
дрворез, (ок. 1520)
Fig. 10. Hans Baldung Grün (Grien), St. Christopher,
woodcut, ca. 1520

Dejan GORGIEVSKI

THE CULT OF SAINT CHRISTOPHER IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Summary

St. Christopher was a military martyr who, according to the hagiography, was decapitated at the beginning of IV century. He was member of a people called Cynocephali (Dog - heads), but having a vision of an angel, he assumed human face and was able to speak human language. As a result of different events of his life, we can distinguish four types of St. Christopher in art: he was represented as a cynocephalus; as a warrior; carrying the child Jesus on his shoulder; and as a martyr. All of them can be found in the Republic of Macedonia.

The oldest representation of St. Christopher is on a well known terracotta from Vinica (end of V c. - beginning of VI c.). Here, he has a dog's head and stands with St. George who, unusual for his iconography, has a beard. Both of them are represented as triumphators of the demon and as soldiers of Christ.

St. Christopher in a military costume was represented only once at the churches of R. of Macedonia - at the church of St. George at Staro Nagoricino. Similarly as the other warrior saints in this church, he has the

role of participant and intervener in the battles of the khetor - the Serbian king Milutin.

Perhaps the most interesting are his portraits with child Jesus on his shoulder, being very different from the Western types. Actually, those are the result of the translation of the saint's name into image (Christ - Bearer), and we found them in the churches at Lesnovo, Konce and Polosko. St. Christopher is painted near the entrance, as a protector of the travellers, but also as a column on which the church is founded on. He is the one who shares the Christ's blessing on the church visitor and the guardian of the entrance.

Most numerous are his portraits as a martyr, and he can be represented as a standing figure or as a bust portrait: at the churches of St. Nicholas Bolnicki at Ohrid, St. George at Goren Kozjak, Mother of God at Matejce, St. Nicholas at Psaca, the church of Transfiguration at Zrze and at the small church of St. Clement at Ohrid. Here, we may include the unidentified military martyr from the cave church of Mother of God near Pestani.